

MAAILMAN

Historia

SAGA
EGMONT

**EGYPTIN
SALAISUUDET**

MAAILMAN

Historia

 SAGA
EGMONT

EGYPTIN SALAISUUDET

Maailman historia

Egyptin salaisuudet

SAGA Egmont

Egyptin salaisuudet

Copyright © 2020 MaaIlman Historia and SAGA Egmont

All rights reserved

ISBN: 9788726383546

1. e-book edition, 2020

Format: EPUB 2.0

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means without the prior written permission of the publisher, nor, be otherwise circulated in any form of binding or cover other than in which it is published and without a similar condition being imposed on the subsequent purchaser.

SAGA Egmont www.saga-books.com - a part of Egmont,
www.egmont.com

Egyptin salaisuudet

Kaaoksen ja epäjärjestyksen jumala Seth repi kateellisena veljensä Osiriksen ruumiin 14 osaan ja levitti ne pitkin Egyptiä. Jumalatar Isis löysi osat, palsamoi ruumiin ja peitti sen kangaskääreisiin. Näin syntyi Egyptin tarujen mukaan ensimmäinen mummio. Muinaisessa Egyptissä vainajat palsamoitiin, jotta ruumis säilyi kuolemanjälkeistä elämää varten. Ihmisten ja eläinten mummiot ovat kiehtoneet jälkipolvia. Jauhettuja mumioita käytettiin aikoinaan jopa lääkkeenä erilaisiin vaivoihin. Köyhien egyptiläisten mummiot haudattiin aavikon hiekkaan, mutta faraoiden mummiot makasivat loisteliaissa sarkofageissa suurten pyramidien uumenissa. Vaikka muinaiset egyptiläiset jättivät jälkeensä valtavan määrän hieroglyfein laadittuja kirjoituksia, on yhä arvoitus, miten kuolemattomat muistomerkit tarkalleen rakennettiin. Varmaa on, että ne loi kulttuuri, joka oli kyllin vahva kukoistaakseen yli 3 000 vuotta.

1. Niili antoi kaiken

Egyptin sivilisaatio ei olisi koskaan syntynyt ilman Niiliä, joka yhä virtaa korvaamattoman tärkeänä Pohjois-Afrikan karun erämaan halki. Joen tulvivat vedet peittivät joka vuosi alleen Niilin laakson maat jättäen jälkeensä niin hedelmällisen lietteen, ettei nälkä ollut juuri lainkaan ongelmana Egyptissä. Niilin ansiosta egyptiläiset saivat itselleen ruokaa, asuinpaikan ja ajan myötä myös oman kansallisen identiteetin.

Joka vuosi kesäkuussa monsuuni puhalsi Etiopian ylängön yli. Intian valtameren kosteutta huokuva tuuli työntyi kohti vuoria, jotka kohosivat paikoin yli 4 550 metrin korkeuteen. Vuoret kohdatessaan monsuuni valutti ryöppyinä sateita vuoria reunustaville vehreille niityille ja suureen Tanajärveen maan luoteisosassa.

Tanajärvestä vesi valui Siniseen Niiliin ja edelleen kohti pohjoista. Sudanin nykyisen pääkaupungin Khartumin luona joki yhtyi Valkoiseen Niiliin. Sieltä vesimassat jatkoivat muinoin, ennen kuin Assuanin pato valjasti joen valtavat voimat, vuolaina ja kuohuvina Nubian ja Egyptin halki. Vesi tulvi äyräiden yli ja peitti alleen ympäröivät maat, ennen kuin se vihdoin laski Välimeren kaukana pohjoisessa.

LIETE VERSOI ELÄMÄÄ

Kun joki muutaman kuukauden kuluttua jälleen vetäytyi, se jätti jälkeensä kuivalle maalle jääneitä yhä elävänä sätkiviä maukkaita ruokakaloja, mutta myös paksun kerroksen lietettä. Kivennäisaineita ja suoloja pursuava liete teki Niilin varren maa-alueista maailman kenties hedelmällisimpiä. Paikka oli siten ihanteellinen, jotta siellä saattoi kasvaa ja kehittyä yksi maailman vaikuttavimmista tuhatvuotisista valtakunnista.

Vanhan Egyptin asukkaille tulva oli vuoden kohokohta, ja Niili käyttäytyi joka vuosi ällistyttävän ennustettavalla tavalla. Kaikki tiesivät, milloin vesi nousi juuri heidän alueelleen. Lähes päivän tarkkuudella veden korkeus alkoi elokuun puolivälissä kohota Egyptin eteläosissa, ja 4-6 viikon kuluttua vesimassat jylsivät pitelemättömällä voimalla Niilin suistoon, missä ne kastelivat maat kautaltaan.

Kun joen vesi oli korkeimmillaan, se saattoi peittää koko jokiniityn jopa 1,5 metrin syvyisenä, kunnes se jälleen vetäytyi takaisin joskus lokakuun alkupuolella. Marraskuun lopulla Niilin jokivarret olivat taas niin kuivia, että maanviljelijät saattoivat leudon talven ansiosta aloittaa vehnän ja muun viljan kylvämisen ja saivat korjata sadon seuraavan vuoden puolella suunnilleen huhtikuun tienoilla.

Kun sato oli korjattu, viljelijät jättivät maat tyhjiksi ja paljaksi, jotta paahtava aurinko sai polttaa haittaeläimet ja kasvitaudit pois maasta.

Säännöllisyyden ansiosta Niilin laakson asukkaat - toisin kuin monet muut alueen kansat, jotka olivat riippuvaisia epävakaaammista joista kuten Eufratista ja Tigrisistä - joutuivat harvoin kärsimään liian niukan tai liian rankan tulvimisen aiheuttamaa nälänhätää.

Kun Niili toisinaan kuitenkin yllätti, tilanne oli sitäkin vakavampi. Kaksi metriä matalampi veden korkeus tarkoitti, että kolmasosa jokiniityistä jäi ilman vettä.

Tällaisiin tilanteisiin Niilin laakson asukkaat olivat kuitenkin yleensä varautuneet säilyttämällä viljaa varastoissaan.

METSÄSTÄJISTÄ VILJELIJÖITÄ

Niilin ympäristö oli vetänyt ihmisiä puoleensa kaikkina aikoina. Ensimmäiset ihmisen jalanjäljet painautuivat Niilin laaksoon epäilemättä jo silloin, kun ihmisrotu lähti vaellukselle Afrikasta. Alkeellisten työkalujen arkeologiset löydöt ovat osoittaneet, että nykyihmisen esivanhempia liikkui Niilin laaksossa jo 700 000 vuotta sitten.

Varhaisimmat majojen tai teltojen jäännökset ovat 250 000–90 000 vuotta vanhoja.

Vuosituhsien varrella ilmasto muuttui toistuvasti, ja aina elämä seurasi tärkeintä eli sadetta. Monin paikoin, missä nykyään on rutikuivaa aavikkoa, satoi pitkiä aikoja säännöllisesti ja maasto oli vihreänään kasveja ihmisten ja eläinten syötäväksi. Toisinaan taas sade ja elämä katosivat.

Vuoden 7000 eaa. tienoilla alkoi yksi ilmastonmuutoksista, jonka takia suuret osat nykyistä Saharaa olivat viljavaa aluetta ja kuhisivat elämää. Faijumin keitaalla Qarunjärven alueella oli pian laumoittain eläinlajeja, joista moni on sittemmin sieltä kadonnut, kuten krokotiileja, gaselleja, norsuja ja virtahepoja. Myös ihmiset viihtyivät alueella.

Eläinluiden löydöt osoittavat, että varhaisten egyptiläisten ravinto koostui pääasiassa riistasta ja kalasta. Hienot piikivisirpit, joissa oli pensasmaisen tamariskipuun oksista valmistettu kahva, kertovat, että vähitellen alettiin myös viljellä maata. Maanviljelijät kantoivat kotiin viljaa pitkulaisissa punotuissa koreissa. Vehnä ja ohra olivat suosituimpia lajeja. Se osa viljasta, jota ei jauhettu jauhoiksi, säilytettiin varastoissa. Useimmat arkeologien

esiinkaivamat viljavarastot olivat halkaisijaltaan noin metrin ja syvyydeltään 30 sentistä metriin. Seinät oli vahvistettu punoksilla. Punoksia käytettiin myös varhaisissa taloissa, jotka oli rakennettu soikeiksi ja varustettu usealla tulisijalla. Tulisijat hohkasivat lämpöä kylminä iltoina, ja niitä tarvittiin myös ruoanvalmistukseen. Vähitellen punoksia alettiin vahvistaa Niilin mudalla, jolloin saatiin vankka rakennusaine seinien alaosiin.

Lattia kaivettiin noin 40 sentin syvyydelle maahan, ja joissakin taloissa asukkaat peittivät sen ruokomatoilla, joiden päälle oli toisinaan levitetty savikerros. Lattian ja talon ympäristön korkeuseron takia oli tarpeen lisätä sisäänkäyntiin porrasaskelma, jonka Niilin laakson asukkaat mielellään valmistivat virtahevon sääriluusta.

MAAILMAN PARAS PIIVEITSI

Talot rakennettiin mahdollisimman lähelle Niiliä mutta turvalliselle etäisyydelle tulvivista vesimassoista. Muutoin rakentaminen ei ollut järjestelmällistä. Varhaiset egyptiläiset pystyttivät talonsa sattumanvaraisesti paikkoihin, joissa maaston muodot, kuten kukkulat, laaksot ja helposti kaivettava maa, olivat luonnostaan suotuisia kodin rakentamiselle. Talojen ympärillä käyskentelivät kotieläimet, siat, lampaat, lehmät ja vuohet, joiden liha ja maito olivat tervetullut lisä päivittäin syötyihin riistaan, kalaan ja viljaan.

Jo 5000 vuotta eaa. Niilin laakson asukkaat veistivät taitavasti ihmis- ja eläinhahmoja norsunluusta tai muovasivat niitä savesta. Virtahepo oli suosittu aihe. Suurilla eläimillä oli tärkeä rooli arkielämässä sekä haluttuina metsästyssaaliina että vihattuina tuholaisina, koska ne tallasivat viljaa ja muita viljelyskasveja. Myös kalat, kilpikonnat ja muut eläimet olivat aiheina ruukuissa,

kulhoissa ja litteissä paleteissa, joissa sekoitettiin silmämeikkejä. Osa taidekäsityöläisten eläin- ja ihmishahmoista sai silmät kivistä tai simpukoista. Ruukuissa oli hienostunut värimaailma, jossa punainen muuttui mustaksi reunaa kohti. Arkeologit arvelevat, että savenvalajat saivat värityksen aikaan asettamalla ruukun alassuin tuhkaan, jolloin savi hapettui epätasaisesti kehittäen eri värisävyjä. Myöhemmin vuoden 3500 eaa. tienoilla varhaiset egyptiläiset alkoivat koristella ruukkuja yksinkertaisilla piirroksilla ihmisistä, eläimistä ja kasveista. Hautalöytöjen perusteella Niilin laakson asukkaat arvostivat jo tuolloin värikkäitä koruja, joista myöhemmin tuli egyptiläisasujen tunnuspiirre. Kullasta, turkoosista, malakiitista ja granaatista valmistettuja kaulaketjuja ja diadeemeja on löydetty haudoista vuoden 3250 eaa. tienoilta Abydosin läheltä Egyptin eteläosasta. Samaan aikaan Niilin laakson asukkaat valmistivat myös piiveitsiä, joiden kaunista ja toimivaa muotoa ei sen koommin ole ylitetty. Veitset, joissa oli upeasti koristellut kahvat esimerkiksi norsunluusta, oli usein muotoiltu ja hiottu niin tarkkaan, että terän uurteet olivat täysin saman levyisiä.

OLUTTA PANTIIN SUURTUOTANTONA

Taiteen ja käsityötaidon kukoistaessa ilmasto alkoi muuttua. Sateet, jotka ennen olivat tehneet suurista maa-alueista viljavia, vetäytyivät vuosi vuodelta kauemmas etelään, kunnes niitä saatiin vain nykyisessä Etiopiassa, kaukana muinaisen Egyptin eteläpuolella. Jo vuoden 3600 eaa. tienoilta lähtien Niilin laakso oli vuosittaisen tulvimisen ansiosta ollut ainoa viljava alue, jossa oli tarpeeksi syötävää karjalle ja ihmisille. Siksi yhä enemmän väkeä ahtautui jokilaaksoon, ja vähitellen syntyivät ensimmäiset kaupungit. Pienissä yhdyskunnissa asukkaat

jakoivat tai vaihtoivat tavaroita keskenään ja kokoontuivat palvomaan yhteisiä jumalia, joiden kunniaksi rakennettiin temppeleitä. Myöhemmin kaupunkilaiset perustivat yhteisiä hautausmaita, jotka usein sijoitettiin autiomaahan kaupungin ulkopuolelle.

Sittemmin Niilin varrelle kasvoi ketju kaupunkeja, joista mahtavimmiksi nousi pian kolme: Nubt, Tšeni ja Nehen eli kreikkalaiselta nimeltään Hierakonpolis.

Nehenissä on 1960-luvulta lähtien tehty arkeologisia kaivauksia. Arkeologit ovat löytäneet sieltä muun muassa Egyptin vanhimman hyvin säilyneen talon, savenvalajan asunnon noin vuodelta 3600 eaa. Talo kaivettiin esiin vuonna 1978 ja se oli ilmeisesti säilynyt niin hyvin onnettomuuden takia. Tutkijat uskovat, että tuulenpuuska tempaisi liekin polttouunista kohti taloa, joka syttyi tuleen. Tuli kovetti maan ja lietekiven seinien alaosissa sekä poltti pylvää ja matot hiileksi ja tuhkaksi, jota arkeologit ovat voineet tutkia. Savenvalajan asunnosta on löydetty myös runsaasti ilmeisesti myynnissä olleiden saviesineiden, lähinnä ruukkujen ja patojen, sirpaleita. Talosta löytyi myös aasinluita, joiden takia arvellaan, että savenvalajalla oli tapana kierrellä seudulla myymässä saviesineitään.

Savenvalajan talon lisäksi Nehenin raunioista löytyi myös rakennus, joka arkeologien mukaan lienee ollut maailman vanhin teollinen panimo. Se on peräisin samalta aikakaudelta kuin savenvalajan asunto. Panimossa oli valtavia altaita, joissa voitiin valmistaa yli tuhat litraa olutta päivässä.

KULTTUURI TULI ETELÄSTÄ

Korkeiden kaupunginmuurien ja vaurioituneiden kallojen löydöt viittaavat siihen, että Nehen, Tšeni ja Nubt, joista

kutakin on ilmeisesti hallinnut oma kuningasperheensä, ajautuivat jossain vaiheessa sotaan toisiaan vastaan.

Taistelut saivat todennäköisesti alkunsa, kun kaupungit kilpailivat siitä, kuka sai valvoa tärkeitä kauppareittejä, joita pitkin pieniin kuningaskuntiin tuotiin ylellisyystavaroita, kuten kultaa, jalokiviä ja oliiviöljyä. Vieläkään ei tiedetä, mitä kaikkea tapahtui, mutta Tšeni lienee vetänyt pisimmän korren valtataistelussa. Sikäläinen kuningas ilmeisesti kokosi sittemmin koko Egyptin yhdeksi suureksi valtakunnaksi.

Nehen, Tšeni ja Nubt sijaitsivat kaikki siinä Egyptin osassa, joka koko maan historiassa tunnetaan nimellä Ylä-Egypti. Egyptiläiset näkivät maansa jaettuna etelä- ja pohjoisosaan ja kutsuivat hieman hämmentävästi eteläistä osaa Ylä-Egyptiksi ja pohjoista Ala-Egyptiksi. Egyptiläisten mielissä kaikki alkoi Niilistä, ja koska joki tuli etelästä, etelä oli ylimpänä kartalla heidän ajatuksissaan.

Ylä-Egypti määräytyi jo varhain maantieteellisesti. Etelässä alueen rajasivat niin kutsutun Niilin ensimmäisen kataraktin voimakkaat virtaukset. Pohjoisessa maisema taas muuttui aivan toiseksi, kun Niili haarautui laajaksi jokisuistoksi, joka monin paikoin on suomalainen ja vaikeakulkuinen. Molemmin puolin kapeaa Niilin laaksoa levittäytyivät rutikuivat aavikot. Yli 1 000 kilometriä pitkällä vehreällä vyöhykkeellä autiomaan keskellä asuttiin enintään parin tunnin kävelymatkan päässä Niilistä. Elämän tuova joki yhdisti laakson asukkaita, ja vähitellen kehittyivät kulttuuri ja yhteiskuntamuoto, joita nykyään pidetään tyypillisenä Egyptille. Vahvat kuninkaat julistautuivat jumaliksi ja rakennuttivat itselleen runsaasti varusteltuja hautoja voidakseen elää hyvin tuonpuoleisessa. Jumalallisen faraon käsite oli syntynyt.

Myös Ala-Egyptissä kehittyi hiljalleen oma kulttuurinsa. Tutkijoilla ei edelleenkään ole tarkkaa tietoa siitä,

millaiseksi kulttuuri kehittyi jokisuistossa. Niili on vuosituhansien varrella kuljettanut yhä uusia maakerroksia alueen päälle ja siten peittänyt enimmäkseen Ala-Egyptin varhaiset jäännökset lietteeseen. Tiedetään kuitenkin, että seudun asukkaat elivät enemmän koillisten naapureidensa tapaan kuin yläegyptiläisten. Alueelta on löydetty merkkejä vilkkaasta kaupankäynnistä Syyrian kanssa. Lisäksi monet asuivat samankaltaisissa maahan kaivetuissa asumuksissa, jollaisia oli muinaisessa Palestiinassa.

Alaegyptiläiset alkoivat ajan myötä kuitenkin elää ja ajatella yhä enemmän eteläisten naapureidensa lailla, kuten muun muassa saviesineiden löydöt osoittavat.

Vuoden 3200 eaa. tienoilla etelästä tullut kulttuuri oli täysin syrjäyttänyt Niilin suiston alkuperäisen elämäntavan. Aika oli kypsä yhdistettyä Egyptiä varten.

YKSI EGYPTI

Egyptologit pohtivat yhä, miten Ylä- ja Ala-Egyptistä tuli yksi valtakunta. Egyptiläiset itse puhuivat mahtavasta soturikuningas Menistä, joka alisti koko maan valtaansa ja nousi ensimmäiseksi faraoksi. Koska Meniä ei mainita lähteissä ennen 18. ja 19. dynastiaa, eli 1500 vuotta valtakunnan yhdistämisen jälkeen, monet nykytutkijat epäilevät, onko hän ollut olemassa.

Konkreettisempi todiste ensimmäisestä faraosta löytyy 63 senttiä korkeasta liuskekivilevystä, joka kaivettiin esiin vuonna 1897 temppelistä Nehenissä. Paletti kertoo kuninkaasta nimeltään Hornarmeher eli Narmer, joka esitetään levyn yhdellä puolella perinteisessä faraosennossa: nuija koholla lyödyn vihollisen yllä. Hornarmeherin paletin toinen puoli heijastaa Egyptin yhteiskuntajärjestystä. Kuningas on kuvattu kaksi kertaa niin suurena kuin virkamiesjoukkoa edustava visiiri, joka